
Výzkum na vlastní kůži: žila s řádovými sestrami, teď proniká do světa new age

Výzkum na vlastní kůži: antropoložka žila s řádovými sestrami, teď proniká do světa new age

Mgr. Kateřině Horské se podařila mimořádná věc. Jako studentku antropologie na Fakultě humanitních studií UK ji mezi sebe přijaly řádové sestry, aby mohla půl roku soustavně studovat jejich způsob života. Dostat se tak blízko k řeholníkům je pro vědce u nás i v zahraničí téměř nemožné, komunity totiž bývají velmi uzavřené a svůj vnitřní svět si úzkostlivě chrání. Kateřina Horská však tuto bariéru překonala. Coby doktorandka specializující se na antropologii náboženství nyní opustila svět křesťanský a proniká mezi vyznavače nových náboženských hnutí, jako je třeba neošamanismus.

Nebylo riskantní zvolit si za téma svého výzkumu pro diplomovou práci život řeholnic? Musela jste tušit, že bude velmi obtížné mezi ně proniknout...

Počítala jsem i s tím, že se to nemusí podařit. Ale život v řeholní komunitě je velmi zajímavý a v antropologii ne tolik prozkoumané téma, takže jsem se mu chtěla věnovat. V různých komunitách jsem už z dřívějška měla kontakty, myslela jsem si, že mi přes ně někdo někoho doporučí. Ukázalo se ale, že tak snadné to nebude. Ženské řády v současné době nemají moc nových uchazeček, některé komunity jsou malinké, třeba i jen o třech lidech, ty by pro výzkum nebyly příliš vhodné. Snažila jsem se najít větší a otevřenější komunitu, v níž bych mohla nějaký čas žít přímo mezi sestrami a i sama na sobě si vyzkoušet jejich běžný život. Oslovila jsem jich několik, všechny to ale odmítly. Ze zdůvodnění byla cítit nedůvěra vůči tomu, aby o jejich životě psal někdo „zvnějšku“. Nakonec když už jsem to skoro chtěla vzdát a téma změnit, se mi podařilo najít kongregaci sester sv. Vincencie v jihomoravských Přístavech (*jméno řádu i vesnice je z důvodu anonymizace fiktivní, pozn. red.*). Byly úžasné, přijaly mě mezi sebe se vším všudy, chovaly se ke mně, jako bych byla jednou z nich. Za pár dní jsem se tam cítila jako doma.

S jakými výzkumnými otázkami jste do skupiny vstupovala?

Zpočátku jsem se zajímala o asketický rozměr jejich života, chtěla jsem zjistit, jestli mají nastavené nějaké strategie ke zvládnutí náročnosti a odfikání, které máme v představách s řeholním životem běžně spojené. Během pobytu se ale ukázalo, že to není příliš nosné téma. V první řadě nešlo o kontemplativní řád, různé prvky asketismu jako třeba pusty nebo mlčení tam byly přítomny jen ve velmi mírné podobě. Ani téma vzdání se rodiny nebo partnerského života nebylo nakonec pro výzkum příliš zajímavé. Sestry většinou pocházely z tradičních katolických rodin. Ke vstupu do komunity se rozhodly v poměrně mladém věku, kdy zkušenost s partnerským životem neměly, nikdy o ni neusilovaly a nijak jim nechyběla. Jako velmi zajímavé téma se naopak ukázalo to, jak modlitba v nejrůznějších podobách prostupuje životem sester, jak formuje jejich chování a postoje a současně spoluvytváří komunitu. O tom jsem nakonec také napsala diplomovou práci.

Je velmi neobvyklé, aby řeholníci nebo řeholnice vpustili mezi sebe někoho zvenku. Co přesvědčilo sestry sv. Vincencie, že vás dočasně přijaly?

Myslím, že tam hrálo roli víc věcí. Jednak byly velmi otevřené kontaktům, měly řadu aktivit. Kdokoli se na ně obrátil s nějakou prosbou, pokud to bylo jen trochu možné, snažily se pomoci a vyjít vstříc. Étos pomoci a služby tam byl silně přítomen. Kromě toho si myslím, že si prostě byly vědomy toho, že si „mohou dovolit“ takové rozhodnutí udělat. Je to zdravá komunita, která neměla žádné zásadní problémy, a proto se nebály mezi sebe přijmout někoho cizího. Opatrnost většiny komunit je z tohoto pohledu pochopitelná, protože fungují svým způsobem jako rodina. Člověk zvenku může jejich chod komplikovat. A aby mohla komunita dávat něco navenek, musí nejprve dobře fungovat uvnitř. To jsem si naplno uvědomila, až když jsem začala se sestrami žít. Cítila jsem se opravdu, jako bych se nastěhovala k někomu domů do rodiny. Co víc, míra otevřenosti komunikace a sdílení osobních prožitků byla v této komunitě výrazně vyšší,

než jsme běžně zvyklí, a já, v podstatě cizí člověk, jsem se ze dne na den stala součástí tohoto prostoru. Zpočátku jsem si říkala, jestli o tom vůbec budu schopná psát. Tím víc jsem sestry obdivovala, že měly odvahu mě mezi sebe přijmout.

Co jste pocítovala, když jste po půlroce společného života z komunity vystupovala?

Byla to určitě změna. Na životě v komunitě bylo příjemné, jak hezky tam fungovaly mezilidské vztahy a jak moc sestry dbaly na to, aby každému členu bylo dobře. Vnímala jsem tam upřímnou pozornost a citlivost vůči druhým, snahu aktivně budovat společný prostor. Na tohle, myslím, v „běžném“ světě až takový důraz neklademe. Když jsem odcházela, říkala jsem si, že tohle je něco, co bych si chtěla ve svém životě udržet.

Dávala jste jim potom čist svou diplomovou práci? Co na ni říkaly?

Ano, zpětná vazba ze strany mých informátorů je pro mě hodně důležitá. Řekla bych, že čtení práce u sester vyvolalo trochu rozpaky. Ne že by se jich to vyloženě dotklo, ale většina z nich má vystudovanou teologii a teologický pohled na řeholní život se přece jen od toho sociálněvědního liší. Ony si otázky kladou jinak, než jsem si je pokládala já, takže můj pohled na jejich život byl pro ně hodně nezvyklý. Taky si myslím, že až při čtení práce si naplno uvědomily, jak blízko si k sobě někoho pustily. Reakce ale určitě nebyly negativní, se sestrami jsem dodnes v kontaktu, naše přátelské vztahy vydržely.

V rámci svého doktorandského výzkumu se nyní soustředíte na téma nových náboženských hnutí. Proč jste opustila oblast tradičních náboženství, kterými jste se zabývala dříve?

Zatímco klášter už dnes většina lidí vnímá jako vzdálené, téměř exotické prostředí, téma současné alternativní spirituality je pro společnost aktuální a důležité. Přímo nebo nepřímo se dotýká života každého z nás. Někdo cvičí jógu, někdo čte horoskopy, někdo třeba zkouší alternativní medicínu, ale prakticky každý má o těchto věcech alespoň nějaké povědomí. Řada sociologů a antropologů píše o tom, že v západní společnosti nedochází k sekularizaci, jak se dříve tvrdilo, ale spíše k proměně podob religiozity. Je proto důležité se těmito novými formami zabývat.

Která náboženská hnutí se dostala do středu vašeho hledáčku?

Nejintenzivněji se zabývám neošamanismem, jehož vyznavači sami sebe vnímají jako moderní městské šamany. Částečně se věnuji také terapii tmou a současné magii. Zkoumám i užívání halucinogenů u lidí, kteří je nevyhledávají primárně z rekreačních důvodů, ale jako součást své duchovní cesty. Snažím se o srovnávací přístup, do výzkumu jsem proto zařadila všechny tyto metody navozování neobvyklých spirituálních prožitků a porovnávám, jak se s těmito prožitky pracuje: jak probíhají, jak jsou interpretovány, jak je praktikující začleňují do svého každodenního života a jak to jejich životy proměňuje.

Jak obtížné bylo proniknout do těchto komunit?

To bylo výrazně snadnější než při studiu řeholního života. Výzkum provádím opět pomocí zúčastněného pozorování a rozhovorů. Chodím tedy na workshopy a akce zkoumaných skupin, oslovuji informátory, ale také se všeho dění účastním. Prostor, kterým se zabývám nyní, je velmi otevřený. Jednotlivá hnutí a směry obvykle nevytvářejí komunity se stabilním členstvím, je běžné, že se praktikující pohybují napříč tímto prostředím a zkoušejí různé spirituální techniky. Například neošamanské workshopy fungují na komerční bázi, takže není žádný problém se na ně přihlásit. I na to, že provádím výzkum, reagují mí informátoři většinou velice pozitivně a sami mě někdy iniciativně upozorňují na témata, která se jim zdají zajímavá.

Jak vstřícní jsou k vám ti, kteří užívají halucinogeny? Přece jen to není v České republice úplně legální, chtějí hovořit o svých prožitcích?

V případě halucinogenů – konkrétně se zaměřuji na LSD – se v mém výzkumu nejedná o komunity, ale spíše o jednotlivce, maximálně lze hovořit o velmi volně provázané subkultuře.

Pokud jde o zákony, LSD je v České republice ilegální, přesto jsem se nesetkala s tím, že by měl někdo problém o svých zkušenostech anonymně mluvit. Provozovat zde nějakou stabilní organizovanou skupinu užívající halucinogeny by ale bylo samozřejmě riskantní. Nevím o tom, že by něco takového existovalo. V některých evropských zemích taková hnutí působí, např. Santo Daime, ale oficiálně mohou fungovat jen tam, kde je užívání některých halucinogenů pro náboženské účely povoleno. Prozatím se tedy těmito více ritualizovanými způsoby užívání psychotropních látek nezabývám.

Co si lze představit pod pojmem „neobvyklý spirituální prožitek“?

To, jaký je charakter těchto prožitků, v podstatě patří k mým výzkumným otázkám. V každém ze směrů, jimiž se zabývám, jde o něco trochu odlišného. Celou oblast současné alternativní spirituality vnímám jako jedno prostředí, ve kterém se inspirace, myšlenky a praktiky přelévají mezi jednotlivými hnutími a vzájemně se ovlivňují, nicméně stále zde existuje pestrá škála odlišných spirituálních technik. Tyto typy prožitků byly, zvláště v antropologii, často uchopovány pomocí vágních konceptů, jako je změněný stav vědomí, trans a podobně, které naznačují, že tyto zkušenosti mají jakýsi společný „princip fungování“, že vedou k tomu samému. Dosavadní výsledky mého výzkumu ale ukazují, že tomu tak není. V každém hnutí mají tyto prožitky jinou podobu, jinak se navozují a úplně jinak se s nimi pracuje. Zajímavá zjištění se dají podle mého názoru vyvodit právě z jejich srovnání.